

## bok recensioner

### Fosterhemsvård - olika saker för pojkar och flickor?

BO VINNERLJUNG

**Fosterbarn som vuxna.  
Lund Studies in Social Welfare  
XIII**

Arkiv förlag, Lund 1996, 316 sidor.

Den s k fosterbarnsforskningen är ett omfattande vetenskapligt fält med förgreningar på många områden, exempelvis socialt arbete, psykologi, sociologi och juridik. Ansatser och angreppssätt varierar, men en ständigt återkommande fråga i såväl svenska som internationella studier är: "Hur går det för personer som är eller har varit fosterbarn? Den bakomliggande tanken är att om man verkligen kunde finna ett definitivt och allmängiltigt svar, skulle man också ha funnit bättre verktyg för det praktiska arbetet. Dessutom skulle man få veta mer om fundamentala existentiella problem som gäller banden mellan barn och föräldrar och hur levnadsöden kan påverkas av oåterkalleliga beslut. Trots alla svårigheter vet vi idag tack vare forskningen betydligt mer än för bara ett par decennier sedan.

I denna tradition har Bo Vinnerljung, forskare i socialt arbete i Lund, publicerat en avhandling som just heter "Fosterbarn som vuxna". Det är ett omfattande arbete med flera delstudier och därtill en utförlig litteraturgenomgång.

I det inledande kapitlet, där syfte och frågeställningar presenteras, ges också en historisk översikt av fosterhemsvård och lagstiftning. Även debatt och praktik berörs. Det därpå följande kapitlet samman-

fattar, brett och välstrukturerat, resultat från studier av vuxna fosterbarn. Författaren redogör för olika typer av undersökningar med och utan jämförelsegrupper. I lättöverskådlig tabellform presenteras studier som visar samband eller frånvaro av samband mellan olika faktorer och utfall. Slutsatser redovisas kortfattat, liksom svårigheter som varit förenade med analysen. Författarens slutsats är att fosterbarn, oavsett hur man mäter, inte är någon gynnad grupp.

Efter litteraturgenomgången följer en statistisk studie vars syfte varit att undersöka förekomsten av "fostervårdserfarenhet" i tre årskohorter födda 1972-1974. Drygt 2 procent hade varit fosterhemsplacerade någon gång under uppväxten, men avsevärt färre hade vuxit upp i fosterhem, dvs vistats där i minst 10 år. Författaren gör uppskattningen att 3-4 procent av den svenskfödda vuxna befolkningen har erfarenhet av vård i fosterhem.

Påföljande delstudie gäller dödlighet bland ca 14 000 fosterbarn födda 1960-1973. Som författaren konstaterar, har överdödligheten bland fosterbarn *förr i världen* omnämnts regelmässigt i så gott som alla historiska skildringar. Att fosterbarn än i denna dag skulle kunna ha högre dödlighet än andra barn är kanske inte lika självklart. Studien visar dock att såväl män som kvinnor bland fosterbarnen hade högre dödlighetstal än normalbefolkningen (RR=1.54, dvs cirka en och en halv gång så hög dödsrisk för fosterbarn). Skillnaden var dock signifikant endast för män. Överdödligheten gällde främst skador och suicid.

I kapitlet 5 och 6 presenteras avhandlingens huvudstudie, som är en jämförelse mellan å ena sidan 107 barn, födda 1958-1967, som före tonåren vistats minst fem år i fosterhem, å andra sidan dessa barns 128 syskon, högst fem år äldre eller yngre, som vuxit upp i ursprungshemmet. Fördelen med att använda syskon som jämförelsegrupp är att man då kan kontrollera för en rad svårfångade faktorer i ursprungsmiljön. Fosterbarnen och deras syskon bör med andra ord i princip likna varandra i en mängd avseenden utom just i fråga om den studerade variabeln fosterhemsvård. Författaren diskuterar ingående fördelar, nackdelar och fallor hos den valda ansatsen. Även jämförelser med normalbefolkningsuppgifter görs. Den statistiska analysen sker dels genom bivariata

jämförelser, dels genom s k logistisk regressionsanalys.

Utfallsdata kretsar kring uppgifter som är möjliga att få fram via register, såsom mortalitet, utbildning, värnplikt, flyttningar, föräldraskap, sjuklighet, kriminalitet och försörjning. Avsikten har således inte varit att fånga upp fosterbarnens egna upplevelser eller att få individerna bedömda av t ex lärare. Egna upplevelser hos fosterbarnen glimtar ändå fram i en kort redogörelse av några resultat från en intervjustudie som författaren arbetar med men som inte ingår i avhandlingen.

Sammanfattningsvis kan sägas att de statistiskt signifikanta skillnaderna mellan fosterbarn och hemmabarn var få, medan könsskillnaderna var mer betydande. Utfallet var med andra ord inte så mycket bättre eller sämre för fosterbarnen än för hemmabarnen. Författaren gör - med vederbörlig reservation för tillvägagångssättet - en grov generell resultat-sammanfattning enligt vilken både hemmabarn och fosterbarn utvecklades något sämre än vad man skulle förvänta sig enligt "normalsiffror". En viss rangordning kom till synes: bäst gick det för fosterflickor, näst bäst för hemmaflickor, näst sämst för hemmapojkar och allra sämst för fosterpojkar. Det tycks således finnas ett könsspecifikt mönster, som tyder på att fosterhemsvård och hemmavård innebär olika saker för pojkar och flickor.

Två intressanta fynd redovisas beträffande släktingplaceringar. Det visade sig för det första att benägenheten att ha egna barn var mycket starkare bland de fosterbarn som varit placerade i släkthem än bland dem som bott i ej beslätade fosterfamiljer. Av de släktingplacerade fosterbarnen hade 77 procent egna barn, av de övriga endast 46 procent ( $p=0.001$ ).

Författaren definierade för det andra en utfallsvariabel kallad "i marginalen eller död". Innehållet i denna variabel byggde på olika kombinationer av ogynnsamma förhållanden, såsom egna barn placerade utom hemmet, hälsoproblem, kriminalitet, mellanhavanden med kronofogden, narkotikabrott, olika slags bistånd från socialtjänsten, död. Bland de fosterpojkar som varit placerade i släkthem föll "endast" 47 procent ut som "i marginalen eller döda", medan hela 71 procent av de pojkar som varit placerade i ej beslätade fosterhem betecknades på detta sätt ( $p=0.05$ ). Onekligen ger dessa resultat en annan och be-

tydligt positivare bild av släktingplaceringar än vad som tidigare varit vanligt inom den sociala barnvården.

I slutet av boken diskuterar författaren resultaten och gör en grundlig genomgång av ansatsens och metodens risker. Försiktiga slutsatser dras om hur resultaten skulle kunna användas i lagstiftning, policy och praxis. Vinnerljung är noga med att framhålla att fynden inte kan läggas till grund för beslut om enskilda barn. Samtidigt ger studien enligt författaren stöd åt tanken att man inte bör göra förutsägelser om barns utveckling på grundval av hemförhållanden. Vinnerljung anknyter här till förslag som framförts av andra forskare (Ingrid Claezon, Ruth Wächter) om att tvångsomhändertaganden av barn bör baseras på situationsbundna, inte på prognostiska, kriterier. Vinnerljung betonar vidare att fosterbarn är en icke gynnad grupp som bör ges bättre möjligheter. Framför allt bör fosterbarn få samma möjligheter som andra barn att lyckas med utbildning och skolgång. Fosterbarn kan vara särskilt sårbara under övergången mellan barndom och vuxenliv, när de riskerar att stå utan fast förankring i vare sig ursprungs- eller fosterfamilj. Resultat från författarens kvalitativa intervjustudie kan tolkas i sådan riktning.

I särskilda bilagor beskrivs bakgrunds- och utfallsvariabler samt visas tabeller från regressionsanalyser. Den omfattande referenslistan utgör i sig en god översikt över forskningsområdet.

Vinnerljung har åstadkommit ett imponerande arbete vars resultat, trots alla reservationer från författarens sida, inte kan negligeras av någon som verkar inom den sociala barnvårdens kunskapsutveckling, praxis eller juridik. Undersökningen bekräftar bilden av fosterbarnsvården som en problematisk vårdform men ger insikter i det värde som kan ligga i släktplaceringar. Med sin avhandling har Bo Vinnerljung visat sig vara en forskare att räkna med inom framtida fosterbarnsstudier.

Dagmar Lagerberg

## Att förvandla missnöje till påverkan - en generationsfråga

TOMMY MÖLLER

### Brukare och klienter i välfärdsstaten - Om missnöje och påverkansmöjligheter inom barn- och äldreomsorg

Tommy Möller, docent i statsvetenskap, har skrivit en mycket läsvärd bok om de förändrade villkor som gäller för den moderna demokratin. Utgångspunkten är 120 djupintervjuer beträffande hur brukare inom äldre- och barnomsorgen uppfattar sin service och vilka möjligheter de har att påverka den.

Recensent av boken är *Ulrika Winblad-Spångberg* fil kand i statsvetenskap och doktorand vid socialmedicinska institutionen Uppsala universitet.

Tommy Möller, docent i statsvetenskap, diskuterar i sin senaste bok *Brukare och klienter i välfärdsstaten* de förändrade villkor som gäller för den moderna demokratin. En individcentrerad demokratimodell håller alltmer på att ersätta den kollektivistiska demokratimodellen. Medborgarna har blivit självständigare och väljer att agera på egen hand i näraliggande och för den egna livssituationen avgörande frågor. Man engagerar sig mindre i partier och intresseorganisationer. Denna utveckling är dock inte helt oproblematiserad; hur ser förutsättningarna ut när det gäller den individuella demokratimodellen? Stämmer medborgarnas ökande förväntningar på personligt inflytande överens med deras faktiska möjligheter att påverka? En annan fråga som behandlas i boken är hur medborgarna uppfattar den service som staten tillhandahåller. Den kollektivistiska demokratimodellen har nämligen byggt på staten som serviceproducent. Tappar medborgarna förtroendet för denna modell när välfärdsstaten inte längre kan upprätthålla den servicenivå som medborgarna eftersträvar?

I studien har författaren utfört 120 strukturerade djupintervjuer med s k brukare

inom äldre- och barnomsorgen i två kommuner, Uppsala och Härjedalen. Man frågar brukarna hur de uppfattar servicen och vilka möjligheter de har att påverka den. Drygt en tredjedel av brukarna inom såväl barn- som äldreomsorgen anser sig missnöjda med servicen. Påverkansförsök är dock betydligt vanligare bland småbarnsföräldrarna. Genomgående lyckas dessa initiativ trots att institutionaliserade former för brukarinflytande saknas.

Studien visar även att den grupp som förväntar sig och har höga anspråk på service och omsorg av välfärdsstaten i högre grad utvecklade ett missnöje. När leveransen av själva servicen minskar eller försämras, växer missnöjet vilket i förlängningen leder till en misstro mot det politiska systemet. Om individerna i denna situation saknar påverkansmöjligheter ökar misstron mot det politiska systemet ytterligare. Författaren påpekar dock att även om påverkansmöjligheterna är viktiga är det leveransen av service som i första hand är avgörande för om man utvecklar misstro mot det politiska systemet.

En annan intressant iakttagelse är att småbarnsföräldrarna tar servicen för given på ett helt annat sätt än de äldre. De är uppvuxna med välfärdsstaten och ser den som en nödvändighet för att kunna förvärvsarbeta. De äldre känner istället en stor tacksamhet mot systemet (trots att de hävdar att de genom sina skattepengar förtjänar denna rättighet) och har en, som Möller uttrycker det, "mössan-i-handen"-attityd. Denna inställning bottnar i, menar författaren, att de tillhör en annan generation samt att deras beroende av servicen har en annan karaktär än småbarnsföräldrarnas.

Det anses också bland de äldre opas-

---

*Påverkansförsök var betydligt vanligare bland småbarnsföräldrar*

---

---

*Det anses bland de äldre opassande att  
"kräva sin rätt"*

---

sande att "kräva sin rätt". Konsekvensen blir att många av de äldre inte vågar protestera även om de är missnöjda. De är rädda att klagomålen skall slå tillbaka mot dem själva. Åldern tar även ut sin rätt, många gamla uppger att de inte har kraft att visa sitt missnöje. Småbarnsföräldrarna, å andra sidan, är inte rädda att visa sitt missnöje när det väl gäller. Bland småbarnsföräldrarna finns både vilja och kapacitet att påverka. Påverkansmöjligheterna anses som viktiga men bara då verkligt angelägna frågor föreligger, t ex om problem i verksamheten ökar i omfattning eller om anspråken på verksamhetens kvalitet ökar. I andra fall överlåter man besluten till serviceproducenterna, deltagande i den vardagliga verksamheten framstår inte som särskilt lockande. Föreligger inga problem väljer man en passiv roll. Inflytande för inflytandets skull är inget som eftersträvas.

En förtjänst med boken är det nyanserade resonemang som förs kring valfrihetsbegreppet. Många debattörer har de senaste åren ivrigt förespråkat valfriheten som det maktmedel medborgarna skall utnyttja i olika sammanhang när man är missnöjd med den offentliga servicen. Möller visar tydligt i sin studie hur komplicerat det är för brukarna av barn- och äldreomsorg att tillgripa "exit"alternativet. Det finns tydliga tröskeffekter som gör att man ytterst sällan tillgriper "exit", kanske har man inte tid att inskola barn flera veckor på nytt daghem eller inte kraft att lära känna ny personal. Ytterst få av de 120 intervjuade utnyttjade valfriheten när de var missnöjda med servicen. Denna slutsats är mycket intressant i sken av den stora mängd av artiklar och politiska uttalanden som gjorts de senaste åren där valfriheten lovordats. Få utvärderingar har dock visat att medborgare verkligen utnyttjar sina nya valmöjligheter. Valfriheten blir tomma ord när den inte kan realiseras.

Boken avslutas med ett mycket intressant resonemang kring den förändring av demokratin som äger rum, med inriktning mot en mer individuell demokratimodell. Sammanfattningsvis har studien visat att deltagandet har ändrat karaktär. Medbor-

garna (i detta fall föräldrarna) är engagerade i och framgångsrika i den "lilla demokratin", dvs i närliggande frågor. Man lyckas tämligen väl i sina påverkansförsök trots att inga institutionaliserade former för brukarinflytande finns utvecklade. Faran med denna modell kan förstås vara att man bortser från det gemensamma och glömmet helheten när man väljer att bara agera när det gäller de egna individuella problemen. Samtidigt ligger, som författaren visar, denna modells fördel i att den ter sig möjlig att realisera. Hellre engagemang i någon fråga än inget engagemang alls.

Jag skulle önskat att författaren utförligare diskuterat de mycket anmärkningsvärda resultat som berör de äldre. Som det är nu fokuseras mycket av slutdiskussionen på barnföräldrarna. Vari ligger de demokratiska följderna av ett politiskt system där de äldre inte vågar höja sin röst och ge uttryck åt sitt missnöje? De äldre blir fler och fler och det måste anses av yttersta vikt att denna grupp på samma sätt som andra åldersgrupper har möjlighet att uttrycka sina önskemål. Möllers ansats är förvisso inte normativ men jag tycker ändå resultaten implicerar att man inom de offentliga omsorgerna måste bygga ut instrumenten för att på ett bättre sätt fånga upp de äldres önskemål.

En annan brist av mer metodologisk karaktär är redovisningen av intervjuerna. Trots den kvalitativa ansatsen kvantifieras resultaten av intervjuerna genomgående i resultatredovisningen. Ibland dras alltför stora växlar på skillnaderna mellan de ofta ganska små grupperna, t ex skriver författaren på ett ställe i boken att sex av tolv personer i Härjedalen tycker en viss sak vilket enligt författaren skiljer sig "väsentligt" från vad fem av tretton personer tycker i Uppsala (s 290). En viss tveksamhet uppstår sådana gånger hos läsaren vad det gäller tolkningen av materialet.

I det stora hela är detta en mycket läsvärd bok som kan rekommenderas till personer med samhällsintresse. Den fyller ett tomrum då djuplodande analyser av hur medborgare uppfattar den offentliga servicen länge lyst med sin frånvaro.

## **Metoder för att systematiskt dokumentera och följa klienter i den egna verksamheten**

MATS BERGLUND M FL

### **Dokumentation inom missbrukarvården**

### **Behandlingsarbete, metodutveckling och utvärdering**

Liber, Centrum för utvärdering av socialt arbete, 1996.

För några år sedan gav Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS) ut en förträfflig skrift "Behandling av alkoholproblem - en kunskapsöversikt". Den sammanfattade kunskapsläget när det gäller effekten av olika behandlingsmodeller på ett koncentrerat och lättfattligt sätt, och CUS visade att man har möjlighet att fylla en stor informationslucka, nämligen sammanfattande kunskapsöversikter om behandlingsmodeller och utvärderingsmetoder i socialt arbete.

Denna bok kan ses som en vidareutveckling av den första, eftersom den är skriven av samma expertgrupp och med mycket likartad stil och form. Här handlar det om metoder för att systematiskt dokumentera och följa klienter i den egna verksamheten. Även om den typ av data som man beskriver också kan användas till såväl forskning som allmänna statistiksammanställningar, är det uppföljning och kvalitetsutveckling av den egna verksamheten som står i fokus, och den ger sålunda ett värdefullt underlag för det kvalitetsarbete som bör göras inom all vård och behandling.

Karin Tengvald och Sven Andréasson ger i ett inledande kapitel olika perspektiv på uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring, och de påpekar att olika kunskapsintressen kan finnas hos finansierare, de yrkesverksamma samt brukarnas och klienternas perspektiv. Anders Bergman och Lars Oscarsson redogör för olika typer av basdokumentation, dvs uppgifter som bör finnas vid inledning av behandling. Med exempel från olika typer av dokumentationssystem påpekar de bland annat att ett formulär måste kännas relevant för den enhet som ska använda det. Alltför omfattande och otygliga formulär kan möjligen ge viktig information,

men riskerar att inte tillämpas konsekvent av personalen.

ASI-skalan (Addiction Severity Index) beskrivs ingående i ett kapitel av Sven Andréasson, med exempel på hur profiler kan se ut för olika klienter. Agneta Öjehagen och Mats Berglund redovisar andra instrument som kan användas i uppföljning och utvärdering.

Som helhet ger denna lilla bok en utmärkt översikt och introduktion till modeller för dokumentation inom missbruksvården. Bilagan om olika bedömningsinstrument har dock brister. Som exempel på livskvalitetsformulär nämns Nottingham Health Profile, som dock får anses ha mycket begränsad användbarhet inom missbruksvården. Ett idag betydligt mer spritt instrument, SF-36, nämns inte alls. Ett antal väl utformade och beprövade instrument finns också från Bill Millers grupp i New Mexico, som borde ha nämnts.

Ett annat område som borde ha ägnats några sidor är praktiska frågor om hur dokumentationen, framför allt uppföljningen, kan göras: vilken typ av personal ska genomföra intervjuer; den egna enheten versus olika former av peer review; hur ska man nå klienter för uppföljning; i vad mån bör man använda sig av kollateral information (intervjuer av anhöriga, socialarbetare m m).

Dessa invändningar och frågor speglar mer behovet av en fortsatt information och kunskapsspridning av detta viktiga område. Med dessa två nämnda böcker har CUS initierat ett synnerligen värdefullt arbete och vi har bara att se fram emot fortsatta insatser i samma anda.

Peter Allebeck

## Kvalificerat vetenskapligt arbete med intressanta resultat

INGA MICHAELI

### Omsorg och rättvisa - ett dilemma

Meyer Information & Förlag AB (2:a upplagan). Gävle 1996, 223 sidor.

Boken handlar om omsorg och rättvisa i det moderna samhället. Med omsorg avser Michaeli dels ett förhållningssätt (det riktas mot det unika i människan så att

hon blir sedd och bekräftad), dels en verksamhet (den innebär bl a att man tar hand om enskilda barn, sjuka och gamla). Rättvisan, däremot, betonar det generella, lika rättigheter och opartiskhet. Enligt Michaeli kännetecknas dagens välfärdsstat av att omsorgen som verksamhet har förändrats, från att vara en privat till att bli en allt mer offentlig angelägenhet. Omsorgen har förts in i rättvisans domän och ger därigenom upphov till dilemman.

Syftet med boken, som är andra delen i en sammanlaggsavhandling i samhällsplanning, är att utveckla en "djupare förståelse" av omsorgens förändrade villkor i samhället. Detta innebär, enligt författaren, att hon successivt tar till sig ett antal teoretiska begrepp hämtade i första hand från Jürgen Habermas, Carol Gilligan och Seyla Benhabib. Begreppen försöker hon sedan tolka och konkretisera bl a genom att relatera dem till avhandlingens första del: *Kampen om barnstugan* (1986).

Hennes tolkningar av de analyserade författarnas positioner struktureras med hjälp av en fyrfältstabell eller "karta" (den återges något modifierad i *Tabell 1*). I denna anknyts dels till omsorgen som verksamhet (dess kroppsliga och själsliga sida), dels till omsorgens och rättvisans olika förhållningssätt. Tabellens två rader motsvarar Descartes uppdelning i kropp (C+D) och själ (A+B), medan de två kolumnerna anknyter till den tidiga liberala politiska filosofins uppdelning i privat (A+C) och offentlig (B+D). Med utgångspunkt i dessa distinktioner analyserar hon den "grundläggande omsorgskonflikten" vars lösning förutsätter en avvägning mellan A och B i en situation där D inte är för handen och omsorgsgivaren måste klara C.

I rättvisans och professionalismens värld "löses" denna konflikt genom att kombinera C (omsorgens kroppsliga förhållningssätt) och B (rättvisans själsliga förhållningssätt), medan gränssidorna, de som pendlar mellan den lille/privata och den stora/offentliga världen, ställer A+C mot B. Det är i första hand för dessa senare som motsättningen mellan omsorg och rättvisa har blivit ett dilemma.

Vad gäller de tre inspirationskällorna - Habermas, Gilligan och Benhabib - ger deras respektive teorier något olika perspektiv på detta dilemma. För Habermas är rättvisans domän, B, primär. Hans lösning är diskursetiken genom vilken normerna formas i B och tillämpas i A, dvs i det konkreta sammanhanget och dess relationer. För Gilligan ligger den konventionella kvinnomoralen i A. Den manliga modellen för vuxenhet, B, blir här ett hot och upplevs av kvinnor som självskhet. Konflikten mellan A och B ger upphov till identitetsproblem i termer av kvinnlighet mot vuxenhet. Benhabib utgår från A, konkreta människor i nätverk som för ett moraliskt samtal, men hon låter B, det universella, ange gränsen i form av en procedur där "alla ska få vara med".

Enligt Michaeli innebär denna inplacering av de olika diskussionerna en upplösning av ett "drama". Omsorgen som verksamhet är en interaktiv process mellan minst två personer. Den handlar om tungt fysiskt arbete med människor. Att förstå omsorgen innebär just att förstå triangeldramat, C+A+B. I detta drama aktualiseras också två av kvinnoforskningens viktigaste teman: kropp och själ (C+A), samt relation och autonomi (A+B).

Med sin bok, *Omsorg och rättvisa - ett dilemma* lyckas Michaeli att synliggöra

Tabell 1. "Karta" för inplacering av de olika diskussionerna (s 196).

|                                                                                       | Relation<br><i>Omsorgens<br/>förhållningssätt</i>                | Autonomi<br><i>Rättvisans<br/>förhållningssätt</i>                     |
|---------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|
| <b>OMSORGENS<br/>VERKSAMHET</b>                                                       |                                                                  |                                                                        |
| <b>Själen</b><br><i>Personlighets-<br/>utveckling.<br/>Symbolisk<br/>reproduktion</i> | A. Jag-Du,<br>empati, känsla<br>bekräftelse som<br>unik varelse  | B. Integritet,<br>distans, abstraktion,<br>generalitet,<br>opartiskhet |
| <b>Kroppen</b><br><i>Materiell<br/>reproduktion</i>                                   | C. Relation mellan<br>två kroppar, Mata,<br>tvätta, vända, lyfta | D. Klara sig själv.<br>Fysisk och<br>ekonomisk autonomi                |

konflikter som i det offentliga språkbruket har en benägenhet att förbli dolda. Boken är ett kvalificerat vetenskapligt arbete och resultaten torde vara av intresse för långt fler än de som sysslar med samhällsplanering. Med både den använda terminologin och sättet att disponera framställningen (den senare beskriv som "en klättring via Habermas upp till det feministiska perspektivet") gör det tyvärr svårt för många att kritiskt ta del av hennes tankar.

*Tore Nilstun*

## Tänkvärda resonemang kring hälsa och familj

VERA NOVAKOVA (RED)

### Familj och hälsa. Ett mångvetenskapligt forskningsområde

*Forskningsrådsnämnden. Rapport 93:4. 85 sid.*

Forskningsrådsnämnden, som bland annat har till uppgift att initiera och informera om samhällsrelevant forskning, anordnade 1991 en konferens över ämnet "Familj och hälsa". Tanken var att sammanföra forskare från två "skilda världar": dels familjeforskare, dels hälsoforskare med intresse för sociala nätverk. I rapporten presenteras konferensens föredrag.

Sociologen Ulla Björnberg anlägger ett europeiskt perspektiv på familjelivet och dess förändringar. Mellan västerländska länder finns skillnader i sättet att se på familjens och statens respektive roller inom välfärd och omsorg. De skandinaviska länderna representerar här en "socialdemokratisk" regimtyp som skiljer sig från vad som är vanligt i andra länder.

Professorn vid Folkhälsoinstitutet Charli Eriksson behandlar "Hälsobeteende som inlärningsprocess". Exempel ges från studier av rökning, och en mångfasetterad modell för bestämningsfaktorer bakom rökning presenteras. Idéhistorikern Roger Qvarsell diskuterar hälsouppllysning som ett gammalt fenomen med moraliska och pedagogiska implikationer. Hälsofostran är inget nytt, men den har haft skiftande

innehåll under historiens gång. Den har dock alltid varit svår att skilja från allmänna livsstils- och uppfostringsideal. Lycka, framgång, skönhet och hälsa har betytt ungefär samma sak, och så förhåller det sig på sätt och vis än i dag.

Gösta Carlsson, professor i sociologi, redovisar i sitt inlägg, "Familjen som stöd och belastning", komplicerade sambandsmönster mellan sociala relationer och dödlighet. Det sociala nätverkets förhållande till dödligheten varierar t ex beroende på kön och på hur frisk individen är från början. Kanske finns det någon bakomliggande faktor som påverkar både sociala relationer och hälsans utveckling. Specifika studier som kan frilägga själva mekanismerna är därför mer motiverade än stora statistiska undersökningar.

Karin Tengvald, professor vid Centrum för utvärdering av socialt arbete, diskuterar skilda forskningsperspektiv på området familj och hälsa. Vetenskapligt sett är det stor skillnad mellan att studera familjens påverkan på hälsan och tvärtom, dvs hälsans påverkan på familjen. Som ett viktigt forskningsområde framhåller Tengvald förhållandet mellan arbetslivets krav på familjen, individernas handlingsutrymme och familjens hälsa. Studier av familjens hälsovårdande insatser bör även omfatta de faktiska effekterna av dessa insatser.

Professorn i allmänmedicin, Gösta Tibblin, sammanfattar och kommenterar de olika inläggen, och allra sist framlägger Vera Novakova från FRN några forskningsförslag som framkommit i diskussionen.

Samtliga inlägg håller hög nivå. Rapporten ger goda uppslag och presenterar tänkvärda resonemang kring sociologiska, epidemiologiska och idéhistoriska sätt att se på hälsa och familj.

*Dagmar Lagerberg*

### Våra recensenter

*Dagmar Lagerberg* är docent och verksam vid Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Peter Allebeck*, professor i socialmedicin, Göteborgs universitet, *Tore Nilstun* docent i medicinsk etik vid Lunds universitet.

## Böcker till redaktionen

*Eva Johansson*

### Kvinnors hälsa och ohälsa

Rapport 1996:5, Blekinge FoU-enhet.

*Ulla Beijer*

### Kista öppenvård. En strukturerad behandling för missbrukare

FoU-rapport 1996:13. Stockholms Socialtjänst.

### Forskningsresultat i den praktiska vården

Forskningsrådsnämnden.

*Irja Christophs & Öysten Keiseraas*

### En del orkar inte ta strid

FoU-rapport 1996:4, Socialtjänsten, Stockholms Socialförvaltning.

### Livet som värsting

En studie om 15 kriminella ungdomar. FoU-rapport 1996:9. Stockholms Socialtjänst.

*Gun Leander*

### Ska jag ta östrogen. Frågor och svar

SBU och Apoteksbolaget Report of ELSA-Activities in Sweden. Ed M G Hansson. FRN 1996.

*Markus Gylling*

### Det första mötet med psykiatri

- en studie av bemötanderutiner på akut- och korttidsvårdavdelning, Beckomberga sjukhus  
FoU-enheten/psykiatri, Västra Stockholms Sjukvårdsområde

*Ulf Karlsson och Magnus Jegermalm*

### Mellan bidrag och arbete. Utvärdering av sju projekt för arbetslösa socialbidragstagare.

Socialtjänsten Stockholms stad, FoU-rapport 1996:15.